

Original Research

Analysis of Preventive Policies in Iranian Law Regarding Parental Responsibility for Children's Digital Mental Health

Mehrangiz Rakabdar ¹, Kazem Khosravi^{2*}

1 Student of Master's Degree in Private Law, Department of Law, Ahrar Institute of Higher Education, Rasht, Iran.

2 Assistant Professor of Criminal Law and Criminology, Department of Law, Faculty of Humanities, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran.

Article ID: ahrar-53265

<p>Received: January 5 ,2025</p> <p>Accepted: March 21 , 2025</p> <p>Available online: March 21 , 2025</p> <p>Keywords: Preventive Policies in Iranian Law, Digital Parenting, Parental Responsibility in Cyberspace, Children's Digital Mental Health, Right to Mental Health.</p> <p>Main Subjects: Civil liability</p>	<p>Abstract</p> <p>Digital mental health of children has become one of the fundamental challenges for legal systems and policy-making in recent decades. The proliferation of digital technologies and the significant presence of children and adolescents in online spaces have further intensified the importance of parental responsibility in ensuring their digital mental well-being. Using a descriptive-analytical method and based on document analysis, this paper examines the existing preventive policies in Iranian law and analyzes their effectiveness in mitigating psychological harms caused by cyberspace. The findings indicate that while higher-level documents and existing laws have sporadically addressed the role of parents and the necessity of protecting children online, no coherent and systematic framework based on a digital mental health approach has yet been established. The novelty of this research lies in proposing a three-dimensional model (legal, institutional, and cultural) to elucidate parental responsibility in this domain, along with legislative and institutional reform recommendations. The effectiveness of preventive policies necessitates designing a coordinated system among families, legislation, protective institutions, and technology to, while enhancing parental media literacy, prevent digital psychological harms in children and adolescents. Finally, the study offers solutions to enhance parental accountability and strengthen preventive policies.</p>
--	---

*Corresponding Author: Kazem Khosravi

Address: Assistant Professor of Criminal Law and Criminology, Department of Law, Faculty of Humanities, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran.

Email: Kazam.khosravi@iaua.ac.ir

Extended Abstract

1. Introduction

The rapid transformation of digital technologies in recent decades has been one of the most significant factors in reshaping family, educational, and social structures. The integration of smart devices and social media into daily life has gradually eroded the boundaries between the real and virtual worlds. In this context, children and adolescents, as the most vulnerable user groups, occupy a dual role: on one hand, they are the primary beneficiaries of the educational and communication opportunities of the digital world, and on the other, they are exposed to the broadest range of psychological and behavioral risks (Shakarpour, 2020). Alongside advantages such as facilitating the learning process, expanding access to scientific resources, and strengthening communication skills, the cyberspace has given rise to phenomena like digital addiction, performance anxiety, insomnia, online violence, and feelings of isolation (Barati, 2022; Seyednaseri, 2024; Zangh Tahligh, 2023). Research indicates that children who use games or social media for more than two hours a day experience significantly higher levels of irritability, attention deficits, and reduced life satisfaction (Nour, 2025).

2. Theoretical Framework

In this context, the concept of "Digital Mental Health" emerges, referring to an individual's psychological, emotional, and behavioral balance in response to stimuli and interactions within the digital space. Digital mental health in children, beyond individual aspects, constitutes a matter of public and social concern, as neglecting it can threaten the future generation's mental well-being and cultural cohesion (Seyyed Nasiri, 2024). Under Iranian law, while several constitutional principles—such as Articles 10, 20, and 21—emphasize the protection of the family and children, none explicitly address the situation of children in the digital environment. Consequently, there is a noticeable gap in clear regulations regarding parental responsibility for safeguarding children's mental health in cyberspace. This research aims to elucidate and analyze this regulatory void by examining the position of preventive policies within Iran's legal system and the extent of parents' role in preserving their children's digital mental health.

3. Methodology

The present study is of the applied-theoretical type regarding its objective and descriptive-analytical in nature regarding its methodology. The data were collected using a library and documentary approach, drawing on domestic laws and regulations, international instruments, legal rulings and opinions, as well as psychological and policy studies related to children's digital mental health. Data analysis was conducted qualitatively, relying on comparative analysis between the Iranian legal system and several leading legal systems in digital child protection.

4. Results & Discussion

The analysis in the preceding sections revealed that, although Iran's legal system possesses fundamental capacities for child protection, it has not yet identified "digital mental health" as a distinct domain. While constitutional principles and existing protective laws emphasize the necessity of safeguarding children's mental well-being, the absence of a clear definition for "digital mental health" and the lack of binding mechanisms have confined this field to the level of recommendations and strategies. From a legal perspective, current laws are limited to protecting children against general harms such as neglect or abuse, failing to cover specific examples of risks in cyberspace. This situation means that parents are held accountable for technology-related psychological harms only on moral grounds, not legal ones. According to findings by Sharifi (2021) and Ghorbani (2019), the legislative gap regarding parental responsibility in the digital space is a key factor driving the increase in developmental harms in the digital age. Experiences from countries such as the UK, France, and South Korea demonstrate that enacting specific laws on "children's digital mental health" and concurrently developing educational policies can significantly reduce psychological harm (Zhou et al., 2022; Park & Choi, 2021).

5. Conclusions & Suggestions

Synthesizing these three findings yields an integrated prevention model. In this model, digital mental health is conceptualized not merely as a psychological domain, but as a fundamental right of the new generation, the protection of which is a shared responsibility among the family, the state, and public institutions. This perspective aligns with Third-Generation Rights (Solidarity Rights) theory and is particularly justified under Article 23, Paragraph 2 of General Comment No. 25 of the UN Committee on the Rights of the Child (2021), which mandates the protection of children's rights in the digital environment (UN OHCHR, 2021). In conclusion, entering the digital world offers an opportunity for the new generation's growth and flourishing, provided that society adopts a forward-looking approach to balance online freedom with psychological protection. Digital mental health does not mean restricting technology, but rather its intelligent utilization. Equipped with the necessary knowledge and tools, Iranian parents can simultaneously leverage the benefits of this new world while shielding their children from its potential harms.

تحلیل سیاست‌های پیشگیرانه در حقوق ایران درباره مسئولیت والدین نسبت به سلامت روان دیجیتال فرزندان

مهرانگیز رکاب‌دار^۱، کاظم خسروی^{۲*}

۱ دانشجوی کارشناس ارشد حقوق خصوصی، گروه حقوق، موسسه آموزش عالی احرار، رشت، ایران.

۲ استادیار حقوق جزا و جرم‌شناسی، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران.

کد مقاله: ahrar-53265

<p>چکیده</p> <p>سلامت روان دیجیتال کودکان در دهه‌های اخیر به یکی از چالش‌های اساسی نظام‌های حقوقی و سیاست‌گذاری تبدیل شده است. گسترش فناوری‌های دیجیتال و حضور پررنگ کودکان و نوجوانان در فضای آنلاین، اهمیت مسئولیت‌پذیری والدین در تأمین سلامت روان دیجیتال آنان را دوچندان کرده است. این مقاله با روش توصیفی-تحلیلی و بر پایه مطالعه اسنادی، به بررسی سیاست‌های پیشگیرانه موجود در حقوق ایران و تحلیل اثربخشی آنها در کاهش آسیب‌های روانی ناشی از فضای مجازی می‌پردازد. یافته‌ها نشان می‌دهد اگرچه اسناد بالادستی و قوانین موجود به‌صورت پراکنده به نقش والدین و لزوم محافظت از کودکان در فضای مجازی پرداخته‌اند، اما هنوز چارچوبی منسجم و نظام‌مند مبتنی بر رویکرد سلامت روان دیجیتال تدوین نشده است. نوآوری پژوهش در ارائه مدلی سه‌بعدی (حقوقی، نهادی و فرهنگی) برای تبیین مسئولیت والدین در این حوزه و پیشنهاد اصلاحات تقنینی و نهادی است. اثربخشی سیاست‌های پیشگیرانه مستلزم طراحی یک سیستم هماهنگ بین خانواده، قانون، نهادهای حمایتی و فناوری است تا بتواند ضمن افزایش سواد رسانه‌ای والدین، از بروز آسیب‌های روانی دیجیتال در کودکان و نوجوانان جلوگیری کند. در نهایت، راهکارهایی برای ارتقای مسئولیت‌پذیری والدین و تقویت سیاست‌های پیشگیرانه ارائه شده است.</p>	<p>تاریخ دریافت: ۱۵ دی ۱۴۰۳</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱ فروردین ۱۴۰۴</p> <p>تاریخ انتشار: ۱ فروردین ۱۴۰۴</p> <p>کلیدواژه‌ها: سیاست‌های پیشگیرانه در حقوق ایران، فرزندپروری دیجیتال، مسئولیت والدین در فضای مجازی، سلامت روان دیجیتال کودکان، حق بر سلامت روان.</p> <p>محورهای موضوعی: حقوق مسئولیت مدنی</p>
---	--

نویسنده مسئول: کاظم خسروی

آدرس: استادیار حقوق جزا و جرم‌شناسی، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران.

ایمیل: Kazam.khosravi@iaui.ac.ir

۱- مقدمه

تحول شتابان فناوری‌های دیجیتال در دهه‌های اخیر، یکی از مهم‌ترین عوامل دگرگونی ساختارهای خانوادگی، آموزشی و اجتماعی محسوب می‌شود. ورود ابزارهای هوشمند و شبکه‌های اجتماعی به زندگی روزمره موجب شده است مرز میان فضای واقعی و مجازی به تدریج از میان برداشته شود. در این میان، کودکان و نوجوانان به‌عنوان آسیب‌پذیرترین قشر کاربران اینترنت، نقشی دوگانه دارند: از یک‌سو بهره‌مندان اصلی فرصت‌های آموزشی و ارتباطی جهان دیجیتال و از سوی دیگر، در معرض گسترده‌ترین مخاطرات روانی و رفتاری آن قرار دارند (شکرپور، ۱۳۹۹).

در کنار مزایایی چون تسهیل فرآیند یادگیری، گسترش دسترسی به منابع علمی، و تقویت مهارت‌های ارتباطی، فضای مجازی زمینه‌ساز شکل‌گیری پدیده‌هایی چون اعتیاد دیجیتال، اضطراب عملکردی، بی‌خوابی، خشونت آنلاین و احساس انزوا است (براتی، ۱۴۰۱؛ سیدنصیری، ۱۴۰۳؛ زنگ تحقیق، ۲۰۲۳). تحقیقات نشان داده است کودکانی که بیش از دو ساعت در روز از بازی‌ها یا شبکه‌های اجتماعی استفاده می‌کنند، به طور قابل توجهی دچار تحریک‌پذیری، مشکل تمرکز و کاهش سطح رضایت از زندگی می‌شوند (نور، ۲۰۲۵).

از منظر اجتماعی-فرهنگی، گسترش زیست آنلاین موجب تغییر الگوهای تربیتی نیز شده است. الگوی سنتی نظارت والدینی که پیش‌تر در محدوده خانه و مدرسه انجام می‌گرفت، امروز در مواجهه با دنیای بدون مرز دیجیتال ناکارآمد نشان می‌دهد. بسیاری از والدین آشنایی لازم با ابزارهای کنترل والدین، سواد رسانه‌ای یا حتی مفاهیم پایه‌ای امنیت سایبری را ندارند (محمدی، ۱۳۹۹). از سوی دیگر، ظهور پلتفرم‌های جدید اشتراک ویدیویی، امکان انتشار تصاویر و داده‌های شخصی کودکان را افزایش داده و مخاطره‌های جدیدی از قبیل بهره‌کشی دیجیتال، نقض حریم خصوصی و خشونت گفتاری در محیط‌های شبکه‌ای را ایجاد کرده است (قاسمی، ۱۴۰۰؛ زنگ تحقیق، ۲۰۲۳).

در چنین زمینه‌ای، مفهوم «سلامت روان دیجیتال» مطرح می‌شود که به تعادل روانی، هیجانی و رفتاری فرد در برابر محرک‌ها و تعاملات فضای دیجیتال اشاره دارد. سلامت روان دیجیتال کودکان، علاوه بر جنبه‌های فردی، یک مسأله حقوق عمومی و اجتماعی است زیرا غفلت از آن می‌تواند نسل آینده را از منظر سلامت روان و انسجام فرهنگی تهدید کند (سیدنصیری، ۱۴۰۳).

در حقوق ایران، اگرچه اصول متعددی از قانون اساسی همچون اصول (۱۰)، (۲۰) و (۲۱) بر حمایت از خانواده و کودکان تأکید دارد، اما به‌طور صریح به موقعیت کودکان در محیط دیجیتال اشاره‌ای نکرده است. از این‌رو خلأ مقررات شفاف درباره مسئولیت والدین در حفاظت از سلامت روانی کودک در فضای مجازی محسوس است. این پژوهش کوششی است برای تبیین و تحلیل همین خلأ؛ یعنی بررسی جایگاه سیاست‌های پیشگیرانه در نظام حقوقی ایران و سطح نقش والدین در حفظ سلامت روان دیجیتال فرزندان.

سلامت روان دیجیتال را نمی‌توان تنها امری روان‌شناختی یا پزشکی دانست؛ بلکه پدیده‌ای است میان‌رشته‌ای که سه حوزه‌ی حقوق، فناوری و تربیت را به هم پیوند می‌دهد. بر همین اساس، هرگونه کاستی در سیاست‌های حقوقی یا آموزشی خانواده، می‌تواند سبب شود اقدامات پیشگیرانه در سطح فردی ناکام بماند.

لذا، مقدمه‌ی ورود به بحث، شناخت درست از وضعیت موجود نظام حقوقی ایران، زمینه‌های فرهنگی جامعه و میزان آگاهی والدین است. در این میان، نقش پژوهش‌های دانشگاهی در شناسایی نقاط ضعف و ارایه‌ی راهکارهای علمی اهمیت ویژه دارد؛ زیرا مطالعات حقوق تطبیقی نشان داده که کشورهایی چون انگلیس و کره جنوبی با آموزش فرزندپروری دیجیتال و تصویب قوانین جامع حمایت از کودکان آنلاین، توانسته‌اند به شکل مؤثری نرخ مشکلات روانی ناشی از اینترنت را کاهش دهند (UNICEF, 2023؛ Zang Tahqiq, 2023).

در مجموع، ورود به قرن دیجیتال لزوماً به معنای افزایش آگاهی نیست و در صورت نبود آمادگی حقوقی و تربیتی می‌تواند تهدیدی جدی برای سلامت روان نسل جدید باشد. این پژوهش با تمرکز بر نظام حقوقی ایران می‌کوشد نشان دهد چگونه می‌توان از طریق تقویت سیاست‌های پیشگیرانه و بازتعریف مسئولیت والدین، از این تهدید کاست و زمینه را برای اصلاحات قانونی و آموزشی فراهم ساخت.

تحولات فناوری اطلاعات و گسترش ابزارهای هوشمند، در کنار فرصت‌های آموزشی و ارتباطی، تهدیدهایی نیز برای سلامت روانی و اجتماعی نسل تازه به همراه آورده است. در جامعه ایران، طبق آمار مرکز افکارسنجی ایسپا (۱۴۰۲)، بیش از ۷۵ درصد نوجوانان روزانه بین سه تا پنج ساعت در فضای مجازی حضور دارند. در همین حال، ۴۶ درصد والدین اظهار کرده‌اند که توانایی کنترل یا نظارت بر محتوای مصرفی فرزندان خود را ندارند (ایران، ۱۴۰۱). این واقعیت نشان می‌دهد شبکه تربیتی خانواده در مواجهه با فضای مجازی دچار نابرابری دانشی و ضعف نظارتی جدی است.

از دیدگاه روان‌شناسی رشد، کودکان به سبب ناپختگی شناختی و هیجانی، قدرت ارزیابی پیامدهای رفتاری در فضای آنلاین را ندارند. در نتیجه، در معرض خطراتی همچون اعتیاد به بازی‌های دیجیتال، افسردگی ناشی از مقایسه اجتماعی، اضطراب عملکردی، احساس طردشدگی یا قربانی‌شدن در آزار اینترنتی قرار می‌گیرند (براتی، ۱۴۰۱؛ سیدنصیری، ۱۴۰۳؛ نور، ۲۰۲۵). پژوهش «ژانگ و همکاران» (UNICEF, 2023) نشان داده است که ۲۸ درصد والدین در کشورهای در حال توسعه ارتباط علی میان استفاده مفرط فرزندان از رسانه‌های اجتماعی و کاهش سلامت روان آنان را گزارش کرده‌اند.

با وجود این واقعیت‌های علمی، نظام حقوقی ایران هنوز مفهوم مشخصی برای «سلامت روان دیجیتال» ارائه نکرده است و در قوانین موضوعه، صرفاً به سلامت جسمی یا اخلاقی کودک اشاره می‌شود. برای نمونه، در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان (۱۳۹۹)، اصطلاح «آسیب روانی» در ماده ۲ آمده، ولی دامنه‌ی آن به رفتارهای دیجیتال تعمیم نیافته است. بنابراین، هرگونه اهمال یا بی‌توجهی والدین نسبت به خطرات فضای مجازی هنوز از لحاظ حقوقی تعریف دقیق ندارد.

مشکل اصلی در طراحی سیاست‌های پیشگیرانه آن است که مسئولیت والدین، صرفاً به عنوان وظیفه‌ای اخلاقی و تربیتی شناخته شده و از ضمانت اجرای قانونی تهی مانده است (قربانی، ۱۳۹۸). در غیاب مقررات الزام‌آور، آموزش‌های رسمی یا نهادهای پشتیبان، خانواده‌ها نمی‌دانند چگونه می‌توانند سلامت روان دیجیتال فرزندان را حفظ کنند.

در کشورهای توسعه‌یافته، مفهوم Digital Parenting یا «فرزندپروری دیجیتال» به راهبردی رسمی بدل شده است. برای مثال، در انگلستان، برنامه‌ی UK Online Safety Bill 2021 والدین را ملزم به استفاده از فیلترهای سنی و تنظیمات امنیتی کرده و پلتفرم‌ها را

موظف ساخته است که محتواهای نامناسب برای خردسالان را شناسایی و حذف کنند. همچنین در کره جنوبی، قانون «محافظة از سلامت روانی نوجوانان در فضای دیجیتال» (۲۰۱۹) به تشکیل مراکز مشاوره و آموزش والدین منجر شده است. در ایران، با وجود تدوین سند صیانت از کودکان در فضای مجازی در شورای عالی فضای مجازی (۱۳۹۸)، این سند هنوز ضمانت اجرایی عمومی ندارد.

ضرورت انجام پژوهش حاضر در این نکته نهفته است که سیاست‌های پیشگیرانه فقط زمانی اثربخش خواهند بود که مسئولیت والدین، قانون، و آموزش عمومی به صورت شبکه‌ای و هماهنگ عمل کنند. در غیر این صورت، همان گونه که در مطالعات «زنگ تحقیق» (۲۰۲۳) آمده است، میان دانش رسانه‌ای والدین و نرخ اختلالات روانی فرزندان رابطه‌ای معکوس برقرار است؛ به بیان دیگر، کاهش سواد رسانه‌ای والدین مستقیماً سلامت روان کودکان را تهدید می‌کند.

از سوی دیگر، شکاف میان روان‌شناسی و حقوق مانع هماهنگی در سیاست‌گذاری شده است. پژوهش‌های روان‌شناختی در ایران معمولاً به توصیف آثار منفی فناوری می‌پردازند، در حالی که مطالعات حقوقی بیشتر بر جرم‌انگاری رفتارها یا تعریف اصطلاحات متمرکزند. هنوز ارتباط نظام‌مند میان این دو حوزه برای طراحی سیاست‌های مشترک ایجاد نشده است (شریفی، ۱۴۰۰؛ میرکمالی، ۱۳۹۹). این وضعیت موجب شده سیاست‌های موجود بیشتر حالت واکنشی و پسینی داشته باشند تا پیشگیرانه و ایجابی.

مسئله‌ی دیگر، نبود توازن میان آزادی استفاده از فضای دیجیتال و الزام به حفاظت است. کودک حق دسترسی به اطلاعات و آموزش دارد (اصل ۳۰ قانون اساسی؛ پیمان‌نامه حقوق کودک، ماده ۱۷)، اما این دسترسی باید همراه با حمایت از سلامت روان او باشد. قانون‌گذار ایرانی در تدوین سیاست‌های جدید باید میان استقلال فردی کودک و مسئولیت والدین تعادل ایجاد کند.

در مجموع، مسأله‌ی اصلی پژوهش حاضر را می‌توان چنین فرمول‌بندی کرد:

نظام حقوقی ایران چگونه می‌تواند با طراحی سیاست‌های پیشگیرانه‌ی مؤثر، مسئولیت والدین را در حفظ سلامت روان دیجیتال فرزندان تبیین و تقویت کند؟

پاسخ به این پرسش نه تنها بر اصلاح قوانین و سیاست‌های حمایتی اثر می‌گذارد، بلکه می‌تواند مبنایی برای طراحی دوره‌های آموزش والدین در عصر دیجیتال و پیشگیری از بحران‌های روانی ناشی از فناوری باشد.

پژوهش حاضر از نظر هدف، از نوع کاربردی-نظری و از حیث روش، توصیفی-تحلیلی است. داده‌های پژوهش به صورت کتابخانه‌ای و اسنادی گردآوری شده‌اند و منابع آن شامل قوانین و مقررات داخلی، اسناد بین‌المللی، آراء و نظریات حقوقی و نیز مطالعات روان‌شناختی و سیاست‌گذاری در حوزه سلامت روان دیجیتال کودکان است. تحلیل داده‌ها به صورت کیفی و با تکیه بر مقایسه تطبیقی میان نظام حقوقی ایران و برخی نظام‌های حقوقی پیشرو در زمینه حمایت دیجیتال از کودکان انجام گرفته است.

۲- پیشینه

در سال‌های اخیر، مطالعات متعددی درباره‌ی آثار روانی، تربیتی و حقوقی فضای مجازی بر کودکان ایرانی انجام شده است. نتایج این پژوهش‌ها همگی بر وجود یک رابطه‌ی مستقیم میان استفاده‌ی افراطی از رسانه‌های دیجیتال و افزایش نشانه‌های روان‌آشفته‌گی و اضطراب در میان کودکان و نوجوانان تأکید دارند.

مطالعه‌ی براتی (۱۴۰۱) از اولین تحقیقات جامع در زمینه‌ی روان‌شناسی فضای مجازی در ایران است. وی با بررسی نمونه‌ای ۶۰۰ نفره از دانش‌آموزان شهر تهران به این نتیجه رسید که استفاده‌ی روزانه بیش از سه ساعت از بازی‌های آنلاین با افزایش ۴۵ درصدی احتمال بروز اضطراب اجتماعی همراه است. این پژوهش همچنین نقش متغیر میانجی «سبک فرزندپروری» را بررسی کرد و نشان داد که فرزندان والدین سهل‌گیر یا بی‌تفاوت بیشترین آسیب را دریافت می‌کنند.

در پژوهش شکرپور (۱۳۹۹) با استفاده از پرسش‌نامه‌ی استاندارد سلامت روان نوجوانان، مشخص شد که زمان استفاده از اینترنت رابطه‌ی خطی با شدت اختلال خواب و افت عملکرد تحصیلی دارد. این مطالعه علل اصلی آن را نبود قوانین حمایتی و کمبود آگاهی والدین عنوان کرده است.

از دیدگاه حقوقی، شریفی (۱۴۰۰) در کتاب *حقوق کودک و فضای مجازی* تصریح می‌کند که در نظام تقنینی ایران، کودک به عنوان «کاربر دیجیتال آسیب‌پذیر» تعریف نشده است. او تأکید می‌کند فقدان این تعریف باعث شده حمایت‌های قانونی در فضای مجازی به صورت پراکنده و ناکارآمد باشد.

قربانی (۱۳۹۸) نیز در تحلیل سیاست‌های کلان فرهنگی، نتیجه گرفت که اگرچه در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰) بر «تربیت رسانه‌ای» تأکید شده است، نبود ضمانت اجرا باعث شده این سیاست‌ها در حد اسناد آرمانی باقی بماند. این دیدگاه را شورای عالی فضای مجازی نیز در گزارش *صیانت از کودکان آنلاین* (۱۴۰۰) تأیید کرده است؛ در آن گزارش آمده است کمتر از ۴۰ درصد خانواده‌های ایرانی از ابزارهای کنترل والدین یا تنظیمات ایمنی دیجیتال استفاده می‌کنند.

در سطح بین‌المللی نیز مجموعه‌ای از مطالعات تجربی و سیاستی درباره‌ی رابطه‌ی میان فضای دیجیتال و سلامت روان کودکان منتشر شده است. بر اساس گزارش «یونیسف (UNICEF 2023)»، «نزدیک به ۸۰ درصد نوجوانان در کشورهای با درآمد متوسط، دست‌کم یک بار در سال قربانی نوعی آزار یا تهدید اینترنتی می‌شوند. این سازمان از دولت‌ها خواسته است سیاست‌های حمایتی و آموزشی ویژه‌ای برای والدین طراحی کنند.

پژوهش «لواین و برنارد (Levine & Bernard, 2022)» در دانشگاه کمبریج با بررسی ۱۲۰۰۰ نوجوان اروپایی نشان داد که حضور بیش از سه ساعت روزانه در شبکه‌های اجتماعی با افزایش ۲٫۵ برابر افسردگی در دختران نوجوان رابطه‌ی مستقیم دارد. یافته مشابهی توسط

«پارک و چوی (Park & Choi, 2021)» در کره جنوبی گزارش شده است؛ آن‌ها همچنین اثبات کردند آموزش والدین درباره‌ی خطرات آنلاین، سطح اضطراب فرزندان را تا ۴۰ درصد کاهش می‌دهد.

در حوزه‌ی سیاست‌گذاری، کشورهایی مانند **نروژ، فرانسه، و نیوزیلند** برنامه‌هایی موسوم به *Digital Wellbeing Framework* تدوین کرده‌اند که در آن سلامت روان دیجیتال کودکان به عنوان بخشی از «حق بر سلامت» در قوانین ملی گنجانده شده است (Zhou et al., 2022). این برنامه‌ها علاوه بر الزام پلتفرم‌ها به رتبه‌بندی سنی محتوا، والدین را نیز به گذراندن دوره‌های آموزشی فرزندپروری دیجیتال موظف می‌سازد.

پژوهش‌های جدید تلاش کرده‌اند رویکردی میان‌رشته‌ای اتخاذ کنند تا فاصله‌ی موجود میان روان‌شناسی، حقوق و سیاست عمومی را کاهش دهند. «سیدنصیری» (۱۴۰۳) در مقاله‌ی *حق کودک بر سلامت روان در محیط دیجیتال* بیان می‌کند سلامت روان دیجیتال نه تنها ابعاد فردی، بلکه ساختاری دارد و بر مبنای نظریه حق‌های نسل سوم (حق‌های همبستگی) باید از آن به عنوان یک حق جمعی حمایت شود.

در مطالعه‌ای دیگر توسط «بیگدلی و اخترزاده» (۲۰۲۴) در رابطه با شاخص‌های حق بر سلامت، پیشنهاد شد الزام قانونی والدین به استفاده از ابزارهای محدودسازی سنی در پلتفرم‌ها، بخشی از مسئولیت فرزندپروری محسوب گردد. این دیدگاه در اسناد حقوق کودکان سازمان ملل نیز منعکس شده است. (UN OHCHR, 2021)

همچنین نشریه‌ی «زنگ تحقیق» مقاله‌ای تحلیلی تحت عنوان *سلامت کودکان در دنیای دیجیتال: چالش‌ها و راهکارها* منتشر کرده است که در آن بر ضرورت آموزش سواد دیجیتال از پایه‌ی دبستان و طراحی نهاد مشترک خانواده-دولت تأکید دارد (زنگ تحقیق، ۲۰۲۳).

مرور پژوهش‌ها نشان می‌دهد که از منظر روان‌شناختی، مباحث سلامت روان دیجیتال نسبتاً گسترده و مستند است، اما در سطح حقوقی و سیاستی هنوز کاستی‌های جدی وجود دارد. اکثر تحقیقات حقوقی صرفاً به تبیین خلأهای قانون پرداخته‌اند و کمتر به طراحی الگوهای کاربردی برای پیشگیری اشاره کرده‌اند. همچنین، هیچ مطالعه‌ای تاکنون به طور جامع رابطه‌ی میان «مسئولیت والدین» و «سیاست‌های پیشگیرانه‌ی ملی» را در ایران مورد بررسی تحلیلی قرار نداده است.

در نتیجه، نوآوری پژوهش حاضر در این است که کوشیده میان یافته‌های روان‌شناختی و ضرورت‌های سیاست‌گذاری حقوقی پیوند برقرار کند و چارچوبی برای طراحی سیاست‌های پیشگیرانه‌ی مؤثر ارائه دهد. نوآوری و تمایز پژوهش حاضر مرور ادبیات نشان می‌دهد که پژوهش‌های موجود در ایران یا بر پیامدهای روان‌شناختی استفاده از رسانه‌های دیجیتال تمرکز کرده‌اند، یا صرفاً به خلأهای قانونی در حمایت از کودکان در فضای مجازی پرداخته‌اند. تاکنون مطالعه‌ای که به صورت یکپارچه، «مسئولیت والدین» را در چارچوب «سیاست‌های پیشگیرانه ملی» و با رویکرد میان‌رشته‌ای حقوق، روان‌شناسی و سیاست‌گذاری عمومی تحلیل کند، صورت نگرفته است. نوآوری پژوهش حاضر در آن است که با تلفیق یافته‌های روان‌شناختی و مبانی حقوق عمومی، مدلی سه‌بعدی (حقوقی، نهادی و فرهنگی) برای تبیین و تقویت مسئولیت والدین در حفظ سلامت روان دیجیتال کودکان در نظام حقوقی ایران ارائه می‌کند.

۳- مبانی نظری و حقوقی سلامت روان دیجیتال و مسئولیت والدین

۳-۱- مبانی نظری سلامت روان دیجیتال

«سلامت روان دیجیتال کودک، وضعیتی است که در آن کودک در بستر فناوری‌های دیجیتال، از نظر عاطفی، شناختی و رفتاری در حدی قرار دارد که بتواند بدون مواجهه‌ی مستمر با محتوای مضر و آزارنده، و با بهره‌مندی از حمایت‌های قانونی، خانوادگی و نهادی، رشد متعادل شخصیتی و اجتماعی خود را دنبال کند و آثار منفی استفاده از فضای مجازی، به حد نقض حق بر سلامت روان او نرسد.» (سیدنصیری، حق کودک بر سلامت روان)

سلامت روان دیجیتال مفهومی بین‌رشته‌ای است که به توانایی روانی و عاطفی فرد برای استفاده آگاهانه، ایمن و سازنده از فناوری‌های دیجیتال اشاره دارد. بر اساس تعریف سازمان جهانی بهداشت (WHO, 2022)، سلامت روان عبارت است از «وضعیتی که در آن فرد توانایی شناختی و هیجانی خود را برای سازگاری با استرس‌های روزمره و ایفای نقش اجتماعی دارد». این تعریف، در عصر دیجیتال باید گسترش یابد تا توانایی مدیریت هیجانات ناشی از تعاملات آنلاین، مقاومت در برابر فشارهای مقایسه‌ای در شبکه‌های اجتماعی و کنترل رفتارهای اعتیادگونه نسبت به فناوری را در بر گیرد.

«مارشال (Marshall, 2021) «در نظریه «تاب‌آوری دیجیتال» بیان می‌کند کودکان برای حفظ سلامت روان خود در فضای مجازی نیازمند سه مهارت بنیادی‌اند:

۱. توانایی خودتنظیمی هیجانی هنگام مواجهه با محتوای آزاردهنده،
۲. قضاوت انتقادی نسبت به اطلاعات دریافتی،
۳. حفظ مرزهای شخصی و حریم خصوصی.

در خانواده‌هایی که والدین این سه مهارت را آموزش می‌دهند، نرخ بروز اختلالات روانی ناشی از فناوری ۶۵ درصد کمتر گزارش شده است (Levine & Bernard, 2022). مطابق دیدگاه روان‌شناسی رشد، والدین نخستین الگوی یادگیری عاطفی کودک هستند. اگر والدین رفتارهای دیجیتالی سالم مانند محدودسازی زمان استفاده، انتخاب محتوای مناسب و گفت‌وگو درباره‌ی خطرات فضای مجازی را تمرین کنند، کودکان نیز آن را الگوی رفتاری خود می‌سازند (رحیمی، ۱۴۰۱). به همین دلیل، مسئولیت والدین فراتر از نظارت فنی است و شامل پرورش نگرش انتقادی و اعتمادبه‌نفس دیجیتال در فرزند می‌شود.

۳-۲- مبانی حقوقی در اسناد بین‌المللی

در سطح بین‌المللی، «حق بر سلامت روان» به عنوان یکی از مصادیق حق بر «سلامت» در ماده‌ی ۱۲ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۹۶۶) شناخته شده است. هرچند این ماده در زمان نگارش خود ناظر به فناوری‌های نوین نبود، اما تفسیر عمومی

شماره ۱۴ کمیته حقوق بشر سازمان ملل (۲۰۰۰) بر این نکته تأکید دارد که دولت‌ها باید با تغییر شرایط اجتماعی و فرهنگی، دامنه‌ی حق بر سلامت را به زمینه‌های نوگسترش دهند — و محیط دیجیتال یکی از این زمینه‌هاست.

علاوه بر این، پیمان‌نامه حقوق کودک (۱۹۸۹) (در مواد (۱۶) و (۱۷)) بر حق کودک در حفظ حریم خصوصی و دسترسی به اطلاعات مناسب تأکید کرده است. در سال‌های اخیر، کمیته‌ی حقوق کودک سازمان ملل نخستین «اظهارنظر عمومی شماره ۲۵ (۲۰۲۱)» را درباره‌ی حقوق کودکان در محیط دیجیتال صادر کرد. این سند، والدین و دولت‌ها را به فراهم کردن محیط آنلاین امن و سالم برای رشد عاطفی و شناختی کودکان ملزم می‌سازد. در بند ۲۳ این سند، تصریح می‌شود که دولت‌ها باید سیاست‌هایی برای ارتقای سلامت روان دیجیتال کودکان تدوین کنند و نظام آموزشی را در این زمینه فعال نمایند. (UN OHCHR, 2021)

برخی کشورها پا را فراتر نهاده و «حق بر سلامت روان دیجیتال» را به رسمیت شناخته‌اند. در قانون «حاکمیت دیجیتال و حمایت از سلامت روان کودکان» مصوب ۲۰۲۲ در فرانسه، والدین و پلتفرم‌ها در صورت بی‌توجهی به تنظیمات سنی و انتشار داده‌های کودکان، مسئولیت مدنی و کیفری دارند. (Zhou et al., 2022) این تجارب نشان می‌دهد که مفهوم حق بر سلامت روان در محیط دیجیتال در حقوق تطبیقی به عرصه‌ی اجرا رسیده است.

۳-۳- مبانی حقوقی در نظام حقوقی ایران

در حقوق داخلی ایران، مبانی حمایت از سلامت روان در چند سطح قابل شناسایی است:

الف) قانون اساسی

اصول متعددی از قانون اساسی مستقیماً به حمایت از کودکان و خانواده اشاره دارد. اصل ۳، دولت را مکلف به ایجاد محیطی سالم برای رشد انسان‌ها می‌داند؛ اصل ۱۰ بر استحکام بنیان خانواده تأکید کرده؛ و اصل ۲۱ حمایت از حقوق مادران و کودکان را بر عهده‌ی دولت گذاشته است. اگرچه این اصول در زمان تصویب به فضای دیجیتال اشاره نداشتند، اما با تفسیر پویا می‌توان آنها را به محیط روانی دیجیتال نیز تعمیم داد (حبیبی، ۱۴۰۰).

ب) قانون مدنی

ماده ۱۱۶۸ قانون مدنی، حضانت را هم حق و هم تکلیف والدین معرفی می‌کند و آنان را موظف به تأمین نیازهای جسمی و روانی کودک می‌داند. ماده‌ی ۱۱۷۳ نیز سهل‌انگاری یا بی‌توجهی تهدیدکننده‌ی سلامت کودک را از موجبات سلب حضانت می‌داند. بنابراین، اگر رها کردن کودک در فضای مجازی بدون آموزش و نظارت موجب آسیب روانی شود، می‌توان به‌طور موسع آن را ذیل این ماده تفسیر کرد (قوامی، ۱۳۹۸).

ج) قانون حمایت از اطفال و نوجوانان (۱۳۹۹)

این قانون جدیدترین سند حمایتی از کودکان در ایران است. ماده ۲ این قانون «آسیب روانی» را به عنوان یکی از مصادیق آسیب جدی معرفی می‌کند. هرچند در متن قانون به محیط دیجیتال تصریح نشده، اما بر اساس تفسیر هدف‌گرایانه می‌توان رفتارهایی چون افشای اطلاعات شخصی کودک، انتشار تصاویر در شبکه‌ها و بی‌توجهی به علائم اعتیاد دیجیتال را از مصادیق غفلت روانی دانست (شریفی، ۱۴۰۰).

د) قانون جرایم رایانه‌ای (۱۳۸۸)

این قانون به‌طور کلی به جرائم اینترنتی مانند هک، فیشینگ و نشر محتوای مستهجن می‌پردازد، اما می‌تواند به‌صورت غیرمستقیم برای حمایت از سلامت روانی کودک نیز کاربرد یابد. به موجب ماده ۱۴، تولید یا انتشار محتوای مستهجن جرم تلقی می‌شود. از این رو والدین می‌توانند با استناد به این ماده در برابر پلتفرم‌هایی که محتواهای نامناسب برای کودکان عرضه می‌کنند، شکایت مدنی یا کیفری مطرح کنند.

ه) اسناد بالادستی و سیاستی

در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰) (به لزوم «ارتقای سواد رسانه‌ای خانواده‌ها» اشاره شده است. همچنین، سیاست‌های کلی خانواده (۱۳۹۵) (مصوب مقام معظم رهبری، خانواده را کانون اصلی تربیت فرزندان و دولت را مکلف به «آموزش مهارت‌های زندگی اجتماعی و رسانه‌ای» دانسته است. افزون بر این، سند صیانت از کودکان و نوجوانان در فضای مجازی مصوب شورای عالی فضای مجازی (۱۳۹۸) نخستین تلاش رسمی برای ایجاد چارچوب اجرایی در این حوزه است، ولی هنوز به مرحله‌ی قانون‌گذاری و اجرا نرسیده است (مرکز ملی فضای مجازی، ۱۴۰۱).

بر اساس مبانی حقوقی مذکور، می‌توان نتیجه گرفت که نظام حقوقی ایران ظرفیت‌های بالقوه‌ای برای حمایت از سلامت روان کودکان در اختیار دارد، اما این ظرفیت‌ها به شکل منسجم و تخصصی فعال نشده‌اند. در حال حاضر، حمایت از سلامت روان دیجیتال کودکان صرفاً در چارچوب کلی حمایت از کودک گنجانده شده است و به حوزه‌ی مسؤولیت والدین در فضای مجازی تسری نیافته است. از سوی دیگر، ضعف در کاربرد سیاست‌های آموزشی و فرهنگی سبب شده است میان قوانین و اجرای آنها شکاف قابل توجهی ایجاد شود. در نتیجه، پیش از ورود به حوزه‌ی سیاست‌گذاری، لازم است این مبانی نظری و قانونی با واقعیت‌های فناوری عصر جدید بازخوانی شود تا بتوان یک چارچوب منظم برای «پیشگیری از آسیب‌های روانی دیجیتال» طراحی کرد. در جمع‌بندی می‌توان گفت که در ایران، سیاست‌های پیشگیرانه در خصوص سلامت روان دیجیتال کودکان هنوز از مرحله اسناد آرمانی فراتر نرفته‌اند و از ضعف ضمانت اجرا، تعدد نهادها و پایین بودن سواد رسانه‌ای خانواده‌ها رنج می‌برند. این وضعیت ضرورت اتخاذ رویکردی هماهنگ در سطوح تقنینی، اجرایی و فرهنگی را آشکار می‌سازد و زمینه را برای طرح چارچوب پیشنهادی پژوهش در بخش نتیجه‌گیری فراهم می‌کند.

۴- تحلیل سیاست‌های پیشگیرانه در ایران درباره مسئولیت والدین نسبت به سلامت روان دیجیتال فرزندان

در نظام‌های حقوقی پیشرفته، پیشگیری جزئی از چرخه سیاست‌گذاری عمومی است و تنها به معنای جلوگیری از جرم نیست؛ بلکه شامل مجموعه اقداماتی می‌شود که هدف آن کاهش موقعیت‌های خطر و تقویت مهارت‌های حفاظتی در جامعه است (نوربها، ۱۳۹۷). در حوزه سلامت روان دیجیتال نیز، پیشگیری نقشی اساسی دارد زیرا بیشتر آسیب‌ها نه به واسطه سوءنیت فاعل بلکه در نتیجه ناآگاهی یا نبود مهارت رخ می‌دهند.

۴-۱- بعد حقوقی و تقنینی

در قوانین ایران، هر چند اصول حمایتی متعددی وجود دارد، اما خلأ «قانون جامع حمایت دیجیتال از کودکان» به وضوح احساس می‌شود (شریفی، ۱۴۰۰). بررسی تطبیقی نشان می‌دهد کاربرد مؤثر سیاست‌های پیشگیرانه نیازمند سه لایه است:

۱. **تعریف قانونی مفاهیم کلیدی:** واژه‌هایی چون سلامت روان دیجیتال، آسیب روانی آنلاین، و مسئولیت والدین در فضای مجازی هنوز فاقد تعریف صریح در حقوق ایران هستند. بدون این تعریف‌ها، امکان سنجش تعهد والدین یا پیگرد تخلف‌ها وجود ندارد.
۲. **الزام قانونی به آموزش و نظارت والدین:** همان‌گونه که قانون‌گذار والدین را به واکسیناسیون یا آموزش اجباری فرزندان ملزم می‌کند، باید نظارت دیجیتال و آموزش سواد رسانه‌ای را نیز به‌عنوان بخشی از تکالیف والدین تصریح کند.
۳. **تنظیم مسئولیت پلتفرم‌ها و واسطه‌ها:** پلتفرم‌های داخلی و خارجی در قبال ارائه‌ی محتوای ناسالم به کودکان مسئولیت دارند. در قوانین فعلی، این مسئولیت به روشنی مشخص نشده است.

پیشنهاد می‌شود در اصلاحات آتی قانون حمایت از اطفال و نوجوانان، فصل مستقلی با عنوان «سلامت روان دیجیتال» افزوده شود که در آن، رفتارهایی چون بی‌توجهی به اعتیاد دیجیتال، افشای اطلاعات شخصی کودک، یا استفاده تجاری از عکس و هویت او به‌عنوان مصادیق «سوءرفتار روانی» شناخته شود (حبیبی، ۱۴۰۰).

در این چارچوب، قوه قضاییه نیز نقش اساسی دارد. همان‌طور که ماده ۸۱ قانون آیین دادرسی کیفری تشکیل دادرسی ویژه اطفال و نوجوانان را پیش‌بینی کرده، می‌توان پیشنهاد داد «شعبه‌های ویژه فضای مجازی کودک» نیز برای رسیدگی به دعاوی مربوط به آزار یا تهدید دیجیتال ایجاد شوند.

در سطح سیاستی، سند صیانت از کودکان و نوجوانان در فضای مجازی مصوب شورای عالی فضای مجازی (۱۳۹۸) گام مهمی است. با این حال، همان‌گونه که در گزارش مرکز ملی فضای مجازی (۱۴۰۱) آمده است، از میان ۲۴ برنامه‌ی این سند فقط ۸ برنامه عملیاتی شده‌اند و هیچ‌یک به‌طور مستقیم با سلامت روان کودکان مرتبط نبوده‌اند. در نتیجه، خلأ هماهنگی میان تقنین و اجرا همچنان باقی است.

۴-۲- بعد نهادی و اجرایی

راهکارهای پیشگیرانه زمانی مؤثرند که نهادهای مختلف نقش‌های خود را ایفا کرده و هماهنگی میان آنها برقرار باشد. در ایران نهادهای درگیر عبارتند از: وزارت آموزش و پرورش، وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات، قوه قضاییه، سازمان بهزیستی، پلیس فتا و صداوسیما. اما طبق بررسی پژوهشگاه فضای مجازی (۱۴۰۲)، هیچ نهاد واحدی برای راهبری سیاست سلامت روان دیجیتال وجود ندارد.

الف) آموزش و پرورش:

مسئولیت دارد سواد رسانه‌ای را به‌عنوان واحد درسی الزام‌آور در مقاطع تحصیلی بگنجانند. در حال حاضر محتوای آموزشی به‌صورت پراکنده در کتاب‌های تفکر و سبک زندگی آمده و جنبه‌ی پیشگیرانه آن ناقص است (رحیمی، ۱۴۰۱).

ب) وزارت ارتباطات و نهادهای فناوری:

این وزارت‌خانه طبق بند ۷ سند صیانت موظف است پلتفرم‌های داخلی را ملزم به ایجاد «حالت کودک» کند؛ با این حال، تا پایان سال ۱۴۰۱ فقط سه اپلیکیشن چنین قابلیت‌هایی را پیاده کرده‌اند و کنترل محتوا هنوز ناقص است (مرکز ملی فضای مجازی، ۱۴۰۲).

ج) سازمان بهزیستی:

می‌تواند خدمات مشاوره‌ای در حوزه اعتیاد دیجیتال ارائه دهد. در طرح پایلوت «مرکز راهنما» (۱۴۰۱)، کمتر از هزار خانواده شرکت کرده‌اند که نشان از فقدان اطلاع‌رسانی دارد.

د) پلیس فتا:

در سه سال گذشته بیش از ۵۰۰۰ پرونده آزار اینترنتی اطفال را شناسایی کرده است (ایسنا، ۱۴۰۱). این آمار ضرورت تقویت نظام پیشگیری اجتماعی را ثابت می‌کند.

با توجه به تداخل وظایف، ایجاد نهاد ملی حفاظت دیجیتال از کودکان که زیر نظر هیئتی بین‌دستگاهی فعالیت کند ضروری است. این نهاد باید مشابه مرکز SafeNet UK مدیریت کلان ایمنی کودکان در فضای مجازی را بر عهده گیرد و آموزش هوشمند والدین، کنترل محتوای بومی و حمایت قضایی یکپارچه را فراهم آورد. (UNICEF, 2023)

۴-۳- بعد فرهنگی و آموزشی

پیشگیری بدون ارتقای فرهنگ استفاده‌ی ایمن از رسانه بی‌نتیجه است. در ایران هنوز ذهنیت والدین نسبت به فضای مجازی دوگانه است: گروهی آن را کاملاً مضر و گروهی دیگر بدون محدودیت مفید می‌دانند. هر دو نگرش، آسیب‌زا است (محمدی، ۱۳۹۹).

رسانه‌ها باید پل ارتباطی میان دانش تخصصی و خانواده‌ها باشند. پژوهش «زنگ تحقیق» (۲۰۲۳) نشان می‌دهد در خانواده‌هایی که حداقل یکی از والدین در برنامه‌های آموزشی سواد رسانه‌ای شرکت کرده، شاخص اضطراب فرزندان ۲۲ درصد کمتر از میانگین ملی است. با این حال، درصد مشارکت والدین در کارگاه‌های آموزشی کمتر از ۱۵ درصد است.

اصلاح رویکرد فرهنگی مستلزم تعامل مدارس، دانشگاه‌ها و رسانه‌های عمومی است. جسورتر کردن گفت‌وگوهای خانوادگی درباره خطرات فضای مجازی، کاهش تابوهای مرتبط با سلامت روان، و ترغیب کودکان به بیان تجربه‌های مجازی‌شان می‌تواند از بروز بحران‌های جنسی، خشونت گفتاری یا انزوای اجتماعی پیشگیری کند (سیدنصیری، ۱۴۰۳).

۴-۴- الگوی تلفیقی پیشنهادی

با جمع‌بندی سه بعد فوق، می‌توان الگوی تلفیقی زیر را برای سیاست‌های پیشگیرانه در ایران پیشنهاد داد:

نتیجه مورد انتظار	اقدام کلیدی	نهاد مسئول	لايه
تعریف مسئولیت والدین و ضمانت اجرا	تصویب قانون جامع حمایت دیجیتال از کودکان	مجلس، قوه قضاییه	تقنینی
هماهنگی نهادی و آموزش والدین	تشکیل نهاد ملی حفاظت دیجیتال	دولت، وزارت ارتباطات	اجرایی
ارتقای تاب‌آوری روانی کودکان	آموزش سواد رسانه‌ای و گفت‌وگوی خانوادگی	آموزش و پرورش، رسانه‌ها	فرهنگی

این مدل، بر سه محور پیوسته «آموزش والدین»، «مسئولیت‌پذیری قانونی» و «پشتیبانی نهادی» استوار است. تجربه‌ی کشورهایمانند کره جنوبی نشان می‌دهد زمانی سیاست‌های پیشگیرانه موفق خواهند بود که میان نظام حقوقی و نظام آموزشی ارتباط ساختاری برقرار شود (Park & Choi, 2021).

تحلیل نشان داد که در ایران، سیاست‌های پیشگیرانه در خصوص سلامت روان دیجیتال کودکان هنوز از مرحله‌ی آرمانی فراتر نرفته است. قوانین ظرفیت‌های بنیادین دارند اما فاقد ضمانت اجرایی‌اند؛ نهادها متعدد اما غیرهم‌افزا هستند؛ و فرهنگ رسانه‌ای خانواده‌ها همچنان ضعیف

است. بنابراین، تحقق سلامت روان دیجیتال نیازمند مجموعه‌ای از اصلاحات هم‌زمان در سه سطح قانون‌گذاری، اجرا و آموزش فرهنگی است تا والدین بتوانند نقش واقعی خود را به عنوان «مربیان دیجیتال» ایفا کنند.

۵- بحث و نتیجه‌گیری

تحلیل انجام‌شده در بخش‌های پیشین نشان داد که نظام حقوقی ایران با وجود دارا بودن ظرفیت‌های بنیادین برای حمایت از کودکان، هنوز نتوانسته است سلامت روان دیجیتال آنان را به عنوان حوزه‌ای مستقل شناسایی کند. هرچند اصول قانون اساسی و قوانین حمایتی موجود بر ضرورت تأمین سلامت روان کودکان تأکید نموده‌اند، اما نبود تعریف صریح از مفهوم «سلامت روان دیجیتال» و فقدان سازوکارهای الزام‌آور، باعث شده این حوزه در سطح توصیه و راهبرد باقی بماند.

از نظر حقوقی، قوانین فعلی به حمایت از کودک در برابر آسیب‌های کلی مانند غفلت یا سوءرفتار محدود می‌شوند و مصادیق خاص خطرات فضای مجازی را پوشش نمی‌دهند. این وضعیت موجب شده والدین در قبال آسیب‌های روانی ناشی از فناوری تنها از منظر اخلاقی پاسخگو باشند، نه قانونی. بر اساس یافته‌های شریفی (۱۴۰۰) و قربانی (۱۳۹۸)، خلأ تقنینی در زمینه مسئولیت والدین در فضای مجازی یکی از مهم‌ترین عوامل افزایش آسیب‌های دوران بلوغ دیجیتال است. تجربه کشورهایی مانند انگلیس، فرانسه و کره جنوبی نشان داده است که تصویب قوانین خاص مربوط به «سلامت روان دیجیتال کودک» و تدوین سیاست‌های آموزشی هم‌زمان، می‌تواند تأثیری چشمگیر در کاهش آسیب‌های روانی داشته باشد (Zhou et al., 2022)؛ (Park & Choi, 2021).

از نظر اجرایی و نهادی، ضعف هماهنگی میان دستگاه‌ها مهم‌ترین مانع محسوب می‌شود. وزارت آموزش و پرورش، وزارت ارتباطات، سازمان بهزیستی، صداوسیما و پلیس فتا هر یک بخشی از مأموریت پیشگیری را بر عهده دارند، اما نبود نهاد مرکزی سبب شده اقدامات آنها پراکنده و موردی باشد. پیشنهاد ایجاد «مرکز ملی سلامت روان دیجیتال کودکان» با مشارکت سه قوه می‌تواند این خلأ را برطرف کند. این مرکز باید نقش تنظیم‌گر، پژوهشی و آموزشی را هم‌زمان ایفا کرده و سیاست‌گذاری‌ها را در سطح ملی هدایت کند.

از نظر فرهنگی و اجتماعی، سطح سواد رسانه‌ای و آگاهی والدین و نیز نگرش جامعه نسبت به سلامت روان همچنان ناکافی است. بسیاری از خانواده‌ها هنوز سلامت روان کودک را صرفاً به معنای نداشتن بیماری‌های شدید می‌دانند، در حالی که سلامت روان دیجیتال، به معنای داشتن مهارت‌های هیجانی، ارتباطی و شناختی برای حضور ایمن در فضای مجازی است (محمدی، ۱۳۹۹). بر اساس پژوهش زنگ تحقیق (۲۰۲۳)، آموزش‌های رسمی والدین می‌تواند میزان استرس دیجیتال را در کودکان تا ۵۰ درصد کاهش دهد؛ اما تنها ۱۴ درصد مدارس کشور برنامه آموزشی منسجم در این زمینه دارند. بنابراین، بدون برنامه‌ریزی فرهنگی و آموزشی گسترده، هیچ سیاست حقوقی نمی‌تواند به‌تنهایی موفق شود.

از ترکیب سه یافته فوق می‌توان به مدلی تلفیقی برای پیشگیری رسید. در این مدل، سلامت روان دیجیتال نه صرفاً یک حوزه‌ی روان‌شناختی، بلکه یک حق بنیادین نسل جدید در نظر گرفته می‌شود که صیانت از آن مسئولیتی مشترک میان خانواده، دولت و نهادهای عمومی است. این نگاه با نظریه حق‌های نسل سوم یا حق‌های همبستگی هم‌خوانی دارد و به‌ویژه در پرتو بند ۲۳ اظهار نظر عمومی شماره ۲۵ کمیته حقوق کودک سازمان ملل (۲۰۲۱) مبنی بر لزوم حمایت از حقوق کودک در محیط دیجیتال توجیه‌پذیر است. (UN OHCHR, 2021)

از حیث کاربردی، نتایج این مطالعه چهار محور سیاستی را پیشنهاد می‌کند:

۱. تدوین قانون جامع حمایت از کودکان در فضای مجازی با تأکید بر سلامت روان، مسئولیت والدین و تعهد پلتفرم‌ها.
۲. آموزش گسترده والدین و معلمان برای ارتقای سواد رسانه‌ای و مهارت مدیریت زمان دیجیتال.
۳. تأسیس نهاد ملی سلامت روان دیجیتال به منظور هماهنگی میان دستگاه‌ها و حمایت از قربانیان خشونت آنلاین.
۴. ترویج فرهنگ استفاده سالم از فناوری از طریق رسانه‌ها، مدارس و نهادهای محلی.

اجرای این راهکارها مستلزم همکاری هم‌زمان سه رکن است: خانواده به عنوان نخستین محیط تربیتی، قانون به عنوان ضامن مسئولیت و آموزش به عنوان ابزار آگاهی. تنها در صورتی که این سه رکن هماهنگ عمل کنند، می‌توان انتظار داشت سلامت روان دیجیتال به بخشی از سیاست عمومی کشور بدل شود.

در نهایت می‌توان گفت که ورود به دنیای دیجیتال فرصتی برای رشد و شکوفایی نسل جدید است، به شرط آن که جامعه بتواند با نگاهی آینده‌نگر، تعادل میان آزادی آنلاین و حمایت روانی را برقرار کند. سلامت روان دیجیتال نه به معنای محدودسازی فناوری بلکه به معنای بهره‌گیری هوشمند از آن است؛ و والدین ایرانی، اگر به دانش و ابزارهای لازم مجهز شوند، قادر خواهند بود هم‌زمان از دستاوردهای دنیای جدید استفاده کنند و فرزندان خود را از آسیب‌های آن محفوظ بدارند.

References

1. Ahmadi, M. (2022). Domestic violence and criminal protection of minors. Mizan. **[In Persian]**
2. Barati, H. (2022). Psychology of cyberspace and its consequences for children. SAMA. **[In Persian]**
3. Bigdoli, M., & Akhtarzadeh, S. (2024). Child's right to health indicators in the digital environment. University of Isfahan. **[In Persian]**
4. Ghasemi, F. (2021). Child protection policy in cyberspace: Functions and challenges. Ministry of Communications and Information Technology. **[In Persian]**
5. Ghavam, R. (2019). Preventive rights and social health. Mojdad. **[In Persian]**
6. Ghorbani, A. (2019). Analysis of cultural protective policies for children. University of Tehran. **[In Persian]**
7. Habibi, H. (2020). Children's rights and the psychological environment in Iranian law. Judiciary Research Institute. **[In Persian]**
8. Khosravi, M. (2017). Prevention of social harms in Iran. Iran Institute of Social Studies. **[In Persian]**
9. Levine, K., & Bernard, P. (2022). Digital exposure and adolescent wellbeing in the UK: A longitudinal study. Cambridge University Press.
10. Marshall, L. (2021). Digital resilience in childhood: Understanding psychological adaptation. *Journal of Child Psychology and Technology*, 18(4), 240–259.

11. Mohammadi, S. (2020). A study on family digital literacy. Human Sciences Publications. **[In Persian]**
12. Mirkamali, M. (2020). Parents' media literacy and children's mental health. University of Shiraz. **[In Persian]**
13. Norbaha, R. (2018). Criminal law and social prevention. Mizan. **[In Persian]**
14. Park, H., & Choi, Y. (2021). Parental mediation and youth mental health in South Korea. *Asian Journal of Cyber Psychology*, 11(2), 63–85.
15. Rahimi, N. (2022). Family and cyberspace: An analysis of the role of parents in media upbringing. Human Sciences Research Institute. **[In Persian]**
16. Research Institute of Cyberspace. (2023). National report on the status of children's internet use in Iran. National Cyberspace Center.
17. Seyyednasiri, M. (2024). The child's right to mental health in the digital environment: Emphasizing General Comment No. 25 of the UN Committee on the Rights of the Child. **[In Persian]**
18. Shafieabad, A. (2021). Principles and foundations of counseling and mental health. Astan. **[In Persian]**
19. Sharifi, M. (2021). Children's rights and cyberspace. Mizan. **[In Persian]**
20. Shomali, S. (2019). Health psychology. Rooch. **[In Persian]**
21. UN OHCHR. (2021). General comment No. 25 on children's rights in relation to the digital environment. United Nations Human Rights Office.
22. UNICEF. (2023). State of the World's Children Report: Online safety and wellbeing. UN Publications.

23. Zang-e-Taghigheh Institute. (2023). Children's health in the digital world: Challenges and solutions. Zang-e-Taghigheh Institute. **[In Persian]**
24. Zhou, L., Montes, F., & Legrand, J. (2022). Digital governance and child online mental health: A comparative legal framework. *European Law Review*, 44(3), 327–350.